

Cuprins

Argument	11
Cuvânt-înainte	17
Abrevieri	21
I. Prolegomene	23
Formarea Universului.	23
Apariția și evoluția omului.....	24
Definirea și statutul omului	27
Inteligența cosmică	31
Natura.....	35
Note	40
II. Natura umană	41
Trăsăturile esențiale care definesc ființa umană	44
Ereditate – instinct. Naștere și renaștere	45
Sociabilitatea.....	53
Creativitatea	59
Câteva concepții despre om.....	68
Note	70
III. Condiția umană	73
Viață – existență – realitate	75
Realitatea cultică, teologică, divină	83
Liber-arbitru – destin	84
Existența tragică.	89
Sensul vieții	92
Scopul vieții – fericirea	108
Note	111

IV. Centrul de comandă	113
Creierul uman	113
Mintea	117
Gândirea	119
Inteligența	122
Comunicare – vorbire – limbaj	125
Vorbire	128
Limbaj	129
Memorie	131
Cunoaștere	135
Cunoașterea mitică	142
Note	146
V. Spirit – suflet	149
Spirit. Conștiință. Sine	149
Conștiință	152
Sinele	158
Meditația, reflecția și contemplația	162
Suflet – afectivitate – sentimente – emoții.	164
Suflet	164
Afectivitate. Sentimente. Emoții	177
Note	181
VI. Conștiința comunității de destin	183
Note	191
VII. Concluzii	193
VIII. Indice de nume	195
IX. Referințe bibliografice	199

I. Prolegomene

Formarea Universului, în urmă cu 15 miliarde de ani, a fost urmată de formarea planetei Pământ, la o distanță de 10 miliarde de ani, și de apariția primelor forme de viață, la 4 miliarde de ani, ca celule individuale care trăiau sub formă de alge marine și protozoare.

Universul astronomic este format din multe milioane de galaxii, constituite, la rândul lor, în grupuri de milioane de stele, Calea Lactee fiind galaxia căreia îi aparține sistemul nostru solar.

Universul reprezintă tot ce există în spațiu și în timp, mulțimea tuturor lumilor cunoscute și (logic) posibile, cosmos. Alte semnificații: globul pământesc, spec. partea populată a globului pământesc (împreună cu tot ce se află pe el), locuitorii globului pământesc; lume; mediul, cercul apropiat, ambianța în care trăiește cineva; domeniul material, intelectual, moral etc.; totalitatea armonioasă a unei creații, a unui mod de gândire, sistem, ansamblu (DLR 2010, p. 1175/223).

Prin origine și mod de alcătuire, prin structură și organizare, prin natura sa fizică, energetică și spirituală, Universul este extrem de complex, conducând la explicații, percepții și reprezentări dintre cele mai diverse, potrivit paradigmei fiecărui timp istoric, ca și științelor ezoterice, care s-au dezvoltat ulterior misticismului¹.

Funcționarea și evoluția Universului beneficiază în prezent, în afară de metodologie și de metode științifice de cercetare foarte elaborate, de transgresare de la religie la știință, ca și de științe clarvăzătoare și metafizică, privite ca ținând de metodologia științei contemporane.

Apariția și evoluția omului ca specie umană fac obiectul unui segment al antropologiei, și anume al antropogenezei, un tip de cunoaștere a omului în contextul lui de viață, al mediului în care trăiește și își desfășoară activitatea, comportamentul relațional, conștiința de sine și modul cum privește viața, lumea și relația cu Sursa. Ea se raportează constant la celelalte științe care studiază omul: biologia, ingineria genetică, biochimia și biofizica, psihologia, sociologia umană. Lor li se adaugă filosofia și religia.

În aceste condiții, nu există o idee unitară despre om.

În procesul antropogenezei speciei umane, al apariției și dezvoltării omului de-a lungul unei perioade pe o întindere de circa 4 milioane de ani, au intervenit salturi spectaculoase în evoluția sa.

Astfel, potrivit teoriei evoluției, pe Terra au fost, de-a lungul timpului, patru mari categorii de strămoși ai omului: *Australopithec*, forma cea mai primitivă a strămoșilor noștri, apărută în Africa în urmă cu 4 milioane de ani; *Homo habilis*, cea de-a doua principală formă în care se presupune că se utilizau unelte; *Homo erectus*, cea de-a treia formă, în care strămoșii noștri prezintă o capacitate craniană de 973 cmc și talie mică; *Homo sapiens* (omul modern), precedat de omul de Neanderthal (omul de Cro-Magnon), specie umană robustă cu o dezvoltare

tehnică a focului, a uneltelor și armelor, constructor de locuințe, practicant al olăritului și cu înclinații imagistice, lăsându-ne picturile rupestre și monumente care și astăzi ne trezesc curiozitatea și nedumerirea.

Pe acest fond, s-a dezvoltat specia dominantă *Homo sapiens* în urma unei evoluții îndelungate. Cu 700.000 de ani în urmă, *Homo sapiens* stăpânește trăsnetul, face focul și folosește anumite forțe înconjurătoare.

Tot atunci, au început dezvoltarea științei, preocuparea de sine, iar legea a devenit obligatorie.

Până la apariția omului actual, *Homo sapiens-sapiens*, în urmă cu 40.000-50.000 de ani, au intervenit modificări mai ales în evoluția craniului, a volumului cerebral, a membrelor și a coloanei vertebrale. Civilizația s-a constituit abia cu aproximativ 6.000 de ani în urmă.

O multitudine de factori – schimbări geoclimatice, necesitatea adaptării la un mediu mai prietenos, progresul tehnologic etc. – au determinat, de-a lungul timpului, răspândirea omului pe glob.

Fenomenul migraționist din Africa s-ar fi produs cu circa 30.000 de ani î.H., difuzându-se treptat către celelalte continente.

În aceste condiții, au avut loc formarea și evoluția omului, trecerea de la starea de animalitate la starea umană, la *Homo sapiens* și *Homo sapiens-sapiens*, proces care a presupus câteva etape: adoptarea stării bipede, dezvoltarea gândirii și însușirea limbajului articulat, drum lung, anevoios, la capătul căruia – iată, după atâția ani de *sapiens* – nu cred că avem motive să ne mândrim cu umanitatea din noi...

Evoluția vieții umane a dat naștere la numeroase teorii, majoritatea cu caracter mistic.

Astfel, în timp ce egiptenii credeau că apariția primului om era rezultatul creației din lut, pe o roată de olar, de către zeul Hnum, în estul Asiei, în vechea Mesopotamie, locuitorii o puneau pe seama pământului roșu căruia o divinitate i-a insuflat viața.

Chiar grecii antici considerau că trupul uman, sculptat de către Zeus, fusese însuflețit de zeița Pallas Athena, pentru ca, mai târziu, Prometeu să apară drept creatorul omenirii.

Din multitudinea atâtor teorii, se desprind până la urmă două, și anume: teoria evoluționistă a lui Charles Darwin (1809-1882, naturalist englez), considerat părintele teoriei evoluționiste, potrivit căreia omul este o maimuță evoluată, și teoria creaționistă, cultică, apărută odată cu răspândirea creștinismului.

În același context se înscriu preocupările celebrului medic antic Claudius Galenus (sec. al II-lea d.H.), ca și ale gânditorilor arabi materialişti din Asia Centrală și Asia Mică precum: Ibn Sīnā (latinizat Avicenna, 980-1037), Ibn-Rashid (latinizat Averroes, 1126-1198) și Biruni (973-1048)².

Conform teoriei creaționiste, Dumnezeu a creat omul, inclusiv toate formele de viață. Zămislit din lut, Dumnezeu i-a insuflat viață și, pentru a nu se simți singur, din coasta sa a creat femeia (Eva). „26. *Și a zis Dumnezeu: Să facem om după chipul și asemănarea Noastră, ca să stăpânească (...) tot pământul.* 27. *Și a făcut Dumnezeu pe om după chipul său; (...) a făcut bărbat și femeie*”, menționează Biblia și Vechiul Testament.

Cea de-a doua teorie, a lui Darwin, promovează ideea evoluției și selecției naturale, a speciilor. După un sfert de

mileniu, s-au înțețit contestațiile la adresa acestei teorii, întemeiate pe așa-numita verigă lipsă. Este vorba de Ida, o fosilă care ne-ar lega de primate, idee descoperită relativ recent și care, la rândul ei, este contestată.

Potrivit teoriei lui Darwin, toate speciile au un strămoș comun; ele au evoluat în timp și s-au diversificat în funcție de provocări și condițiile de mediu, adaptându-se și conservându-se printr-o selecție naturală, supraviețuind numai cele mai puternice, mai rezistente; omul își are originea în primatele inferioare. De-a lungul secolului al XX-lea, continuă să apară noi teorii precum: neodarwinismul, punctualismul etc.

Definirea și statutul omului. DEX 2009 definește omul ca fiind o ființă superioară, socială, care se caracterizează prin gândire, inteligență și limbaj articulat, iar din punct de vedere morfologic, prin poziția verticală a corpului și structura piciorului adaptată la aceasta, mâinile libere și apte de a efectua mișcări fine și creierul deosebit de dezvoltat*.

* Termenul are o accepțiune, semnificație și sinonimie foarte bogate determinate de domeniul de activitate, ocupație, profesie: oamenii muncii, omul legii, om de artă, om de afaceri; o însușire morală sau intelectuală, o stare socială sau materială: om de rând, om de ispravă, om de încredere, om de cuvânt, om de spirit, om de omenie, om de lume; un raport de dependență: persoană care se află în slujba cuiva, persoană de încredere, cunoscut, prieten, rudă; calități personale: persoană morală caracterizată mai ales de cinste și corectitudine, persoană de seamă, persoană matură; în opoziție cu femeia: bărbat, soț (este omul meu); de asemenea, (fig.) căciulă. (*Câte 5.000 de lei de ~*); muritor, pământean; persoană matură, bărbat, cineva, oricine.

Omul este cea mai mare dintre toate minunile (Sofocle, c. 495-c. 405 î.H., poet tragic grec, în *Antigona*); este măsura tuturor lucrurilor, *homo mensura* (Protagoras din Abdera, c. 485-c. 415 î.H., filosof grec); este o etapă evolutivă care trebuie depășită (Friedrich Nietzsche, 1844-1900, filosof german); este o ființă înzestrată cu abilitatea de a fabrica unelte (Henri Bergson, 1859-1941, filosof francez); este o conștiință-proiect, el revine, se face, se construiește (J.P. Sartre, 1905-1980, filosof francez); fiecare om este un scop în sine (Immanuel Kant, 1724-1804, filosof german).

Dincolo de natura sa biologică, omul este o entitate psihologică și socială, echivalentă personalității sale – ca afecte, experiență, gânduri, caracteristici –, precum și ca angrenare în relații și raporturi sociale; el nu poate fi izolat, eul său există în relație cu celălalt.

El prezintă o diversificare a stărilor precum: mentală, emoțională, energetică, informațională, de conștiință, fiecare constituind un câmp propriu care rezonază cu anumite zone morfogenetice, ele însele constituind un câmp.

În același timp, ca reprezentant al speciei, este expresia însușirilor sale biologice, ereditare și dobândite, care îi asigură adaptarea la mediul natural. Este un individ, un reprezentant al biologicului care ține de ordinea naturii.

Individul uman care, în cursul existenței sale, potrivit însușirilor și încărcăturilor sale psihice, s-a adaptat mediului social-istoric dat devine o persoană, o ființă rațională și liberă, care se cunoaște pe sine (conștientă de sine) și lumea înconjurătoare, un subiect liber, capabil să ia o hotărâre. Este purtătorul, făuritorul și responsabilul propriei sale vieți, constituind obiectul său de studiu în vederea

înțelegerii vieții și asigurării unui sens existențial, a unei forme superioare a trăirilor.

În general, persoana se definește astfel cum apare în relațiile cu ceilalți, în ochii acestora.

Din perspectivă juridică, persoana se caracterizează printr-o serie de drepturi și îndatoriri prevăzute de lege, în virtutea cărora poate intra în circuitul civil.

Din perspectivă etico-morală, persoana este definită de capacitatea de a gândi și a acționa rațional, în concordanță cu valorile morale.

Printr-o organizare și o valorificare superioară a persoanei se realizează ceea ce numim personalitate, validată de social.

Omul devine subiect moral odată cu formarea caracterului, personalitatea morală ținând de valoare.

Temperamentul, latură a personalității, se reflectă în comportament ca mod de manifestare. El este supus rolului reglator al caracterului.

Caracterul constituie, poate, cea mai complexă latură psihică și relațională cu care oamenii interacționează. Este modul de a fi al omului și presupune un ansamblu de trăsături esențiale și stabile*.

Ca dimensiune ontologică, omul trăiește fragilitatea propriei sale naturi. Existența lui – care include viața, dar și împlinirea interioară – o realizează material și spiritual.

Fiecare om are propriile sale valori, în funcție de nivelul de educație și cultură, care acționează asupra structurii psihice, de unde și relativitatea acestora. Fiecare își trăiește

* După Alphonse Karr (1808-1890, literat francez): „Fiecare om are trei caractere: cel pe care-l are, cel pe care-l arată și cel pe care crede că îl are”.

propria istorie, epoca, cu gradul său civilizator și de libertate, ca și cu gradul de autoconvingere.

Fiecare ființă umană este unică, fiecare are propriul său univers (inclusiv moral), propria personalitate, conștiință de sine și determinare, simțul moralității, inteligență și capacitate de a înțelege lumea drept capacitate creatoare. Dar, până la urmă, omul este reprezentat de rodul muncii sale, de fiescul propriului demers, de modul cum și-a trăit viața – autentic, reprezentându-se pe sine, mimetic sau duplicitar.

Fiecare dintre noi trăiește o experiență, fiecare se creează pe sine (se autocreează), se transformă (renaște) din fiecare nouă stare biologică sau din fiecare eveniment major din viață, care ne schimbă statusul biopsihofizic și social. Fiecare, în trecerea lui, este făuritorul și purtătorul propriului destin.

Complexitatea vieții, a relațiilor sociale, traiectul vital ca atare sunt de natură să aducă schimbări biofizice, să influențeze starea, opiniile, comportamentul, motivația, cogniția, psihicul omului.

Astfel, ființa umană este supusă, de-a lungul timpului, modificărilor biologice, determinate de: vârstă (copilărie, adolescență, maturitate și bătrânețe); împrejurări de viață (căsătorie, apariția copiilor); evenimente benefice sau malefice, uneori dramatice. Toate sunt de natură să aducă schimbări, unele fundamentale, atât sub aspect fizic, cât și comportamental față de viață, față de lume, ca trăsături, așteptări, idealuri și scopuri, modul cum ne proiectăm în viitor în relația cu sinele și cu ceilalți.

Timpul se constituie în etape cronologice după propriile trăiri identitare.

Temporalitățile pe care noi, oamenii, le trăim nu sunt deloc cronologice; fiecare își trăiește propria periodizare cronologică, de la copilărie până la senectute, individualizând etapele. Unii rămân toată viața copii, alții bătrâni.

Omul trăiește nu doar aici și acum, ci într-un timp care cuprinde atât trecut, cât și viitor, ca depărtările spațiale și temporale ale Universului. El trăiește (cuprinde) prin raționalitatea lui, istoria lumii și viitorul ei (inclusiv escatologic) din nevoia de cunoaștere și de sens.

Astfel, timpul vieții noastre nu mai constituie o succesiune liniară de momente prezente, fiind deschis evenimentelor trecute și viitoare. Este, în fapt, condiția temporară a omului.

Omul este o sinteză de lumini și umbre, de sacru și profan.

Potrivit învățăturii cultice, este un sâmbure de infinit, cu limitele și efemeritatea sa.

Ce îl deosebesc fundamental pe om de animal sunt capacitatea de creație, destinul său creator. Este subiect creator în Univers; prin cultură, se plasează ontologic în existență într-un mister și pentru revelare; este drumul – mutația ontologică – de la omul primitiv la omul conștient de sine (Lucian Blaga), de la individ la persoană.

Inteligența cosmică. Există o forță mai presus de orice înțelegere umană, tainică, inexplicabilă, dincolo de legile naturii și ale Universului. Este atotcuprinzătoare, de la stele și galaxii până la particulele subatomice. Un câmp informațional-energetic care asigură unitatea (cuantică) a lumii, la care are acces mentalul (creierul)

uman, inducând prezența unei Rațiuni Superioare, Materia Profundă, după cum o numește Mihai Corneliu Drăgănescu (1929-2010, inginer român)³.

Ordinea și armonia existente în natură, în structura umană, în manifestările vieții, ale existențialului, în ciclitate etc. sunt rezultatul modului de manifestare, de exprimare a inteligenței cosmice de-a lungul a milioane de ani. Omul trăiește ritmurile Universului, este într-o continuă legătură cu Sursa, pe care de fapt o exprimă.

Contemplând Universul, este imposibil să nu te surprindă ordinea și armonia edificiului cosmic, acest miracol tulburător al echilibrului.

Inteligența cosmică – demiurg, principiu creator – a luat forma lumii sensibile (la Platon) sau a Divinității care a creat lumea materială (la gnostici).

Există un consens general – popoare, religii, tradiții – cu privire la faptul că lumea este o creație a inteligenței cosmice – indiferent de numele creatorului: Dumnezeu, Alah, Moise, Brahman sau Tao –, că Divinul, Unicul animă viața.

De vreme ce știința nu poate răspunde la întrebări fundamentale, este de presupus că întreaga ordine și armonie din Univers se datorează inteligenței cosmice.

„Divinitatea și natura nu fac nimic inutil, căci toate cele generate prin natură există pentru un scop sau vor fi evenimente în vederea unui scop (Aristotel, 384-322 î.H., filosof grec), iar natura, chiar și în haos, nu poate proceda decât cu regula și în ordine. Trebuie să existe un Dumnezeu” (Immanuel Kant).

În acest context, omul își făurește propriul destin, se exprimă pe sine, fără a putea evada din el, chiar dacă ar

vrea. Singurul lucru pe care îl poate controla din acest punct de vedere este pe sine. El rămâne creatorul propriei sale existențe, ca manifestare a deplinei libertăți.

Ființa umană și-a înțeles limitele în cadrul unui proiect din care nu poate ieși, dar în care se poate crea pe sine, dincolo de timp și spațiu.

Albert Einstein (1879-1955, filosof german) ne prezintă viziunea sa într-o formă fără reproș, de deplină înțelegere a limitelor cunoașterii, ca și a traducerii neputinței noastre de a răspunde propriilor întrebări.

Dacă examinăm și pătrundem cu mijloacele noastre limitate secretele naturii, vom vedea că, dincolo de toate înlănțuirile observabile, rămâne ceva subtil, intangibil și inexplicabil. Venerația față de forța aceasta, aflată dincolo de tot ce putem noi înțelege, este religia mea. În măsura asta sunt, într-adevăr, religios.

Sentimentele mele sunt religioase în măsura în care sunt copleșit de conștiința incapacității minții omenеști de a înțelege mai adânc armonia universului, pe care încercăm s-o exprimăm prin legi ale naturii.

Important e să nu încetezi să-ți pui întrebări. Curiozitatea are propria ei rațiune de a fi. Când contempli misterele eternității, ale vieții, ale alcătuirii minunate a lumii, nu poți să nu fii copleșit. E suficient să încerci în fiecare zi câte puțin din toate misterele astea.

Asemănător, pentru frumusețea relatării personale a experienței de o viață a marelui fizician german Max Karl Ernst Ludwig Planck (1858-1947), redăm, de asemenea, concluziile sale: „Ca om care și-a dedicat întreaga viață celei mai clare științe, studiului materiei, vă pot spune, ca rezultat al cercetărilor mele în domeniul